

# הכר את שכוונת 2012

## ד"ר יוסי שפניר ופרופ' ישראל רוזנסון

### עקיבא אטינגר – איש חזון ומעש של ההתיישבות בהר – סיפור קרית ענבים



עקיבא אטינגר – מתוך הספר  
עם חקלאים עבריים בארצנו

הקיץ ובגשם ובקור העז של החורף. העבודה החקלאית הייתה קשה עבורי. מים זורמים בכרז לא היו שאכנו מים לשתיה ורחצה מבאר קטנה מרוחקת מהקריה. סחבנו את המים בחביות על גבי עגלה רתומה לפרידות. בימים ההם חבר שלא עבד נחשב לפרזיט. לא רציתי להיות פרזיטית, לכן המשכתי לעבוד בעבודה המפרכת ושתקתי. תנאי המחיה היו קשים. גרנו באוהלים, הגשם דלף והרטיב אותנו ואת רכושנו הרל. כאבו לי פרקי הידיים והרגלים, קבלתי דלקת פרקים חזקה. ממחלה זו סבלתי עד סוף ימי. כשעברנו לגור בצריפים הכניסו לחדר מגורנו פרימוס – אדם נוסף שגר אתנו באותו החדר. לא היה נוח, לזוג הצעיר שזה עתה נישא... "א' בן אברהם, מיום עלייתי לרץ ישראל, קשיי ההתיישבות בהר – עבודה קשה ומפרכת, אוסף סיפורים מפיה של אתיה, ארכיון קריית ענבים).

**סוף דרכו של אטינגר**  
אטינגר נפטר ב־1945 בשבט תש"ה ונקבר בבית הקברות של קריית ענבים. בהספד עליו אמר שמואל דיין (אביו של משה דיין שהיה נציג ההתיישבות העובדת) "שבמותו נפטר רבם של החקלאים... מסייעם להלכה ולמעשה, להורות את בני ישראל ובנותיו פרק בחיי עבודת האדמה ובטבע..." (דבר, 1 בפברואר 1945, עמ' 1)  
קבורתו בקריית ענבים מסמלת ללא ספק את הקשר שהיה לו לאזור וליושבי המקום שאותם כל כך העריך ובהם תמך לאורך כל הדרך. על שמו מושב ניר עקיבא (שהוקם בשנת 1953) בנגב הצפון מערבי וכן שמות רחובות בערים שונות. בירושלים קיים רחוב הנושא את שמו בשכונת קריית היובל.

הנה כי כן אגרונום בעל חזון של התיישבות בהר. לא ויתר גם במחיר של מאבק במוסדות, הדריך חקלאים צעירים ונטע בהם תקווה שיש עתיד להתיישבות בהר. דפי ההיסטוריה הוכיחו שצדק. תרומתו היתה גדולה גם בצד החקלאי וגם בצד החברתי ביישוב הצעיר בדרך לירושלים בעשרים שנה שלפני הקמת המדינה.

**תודות**  
לחנה קליין מהארכיון של קריית ענבים העוזרת מאוד במחקרנו על הקיבוץ. התמונה של הקיבוץ באדיבות הארכיון.

דבר 28 במאי 1939, עמ' 2).  
ההתיישבות במקום מבט משנת תש"ה (1945) חלפו עשרים וחמש שנים, בעקבות פועלו של אטינגר וגופי התיישבות נוספים, המתיישבים הגיעו ועבדו באותם הרים חשופים. עסקו ביעור, בסלילת כביש צר שמוביל לקיבוץ בנטיעת מטעים, בהקמת משק חי ורפת. אטינגר כתב את ספרו ממנו אנחנו מצטטים חלק מהדברים בשנות הארבעים, כלומר למעלה מעשרים שנה לאחר העליה לקרקע וליווי המתיישבים במקום כשהוא הוא עורך מעין סיכום ביניים על התקופה הראשונה ומסתכל בסיפוק על השינוי שהתחולל במקום פחות משנות דור לאחר הייסוד:

"לקרית ענבים עלו בראשונה ששה חלוצים, ועתה יושבים בה יותר משלוש מאות נפש [...] לי היה ברור מימיה הראשונים של קריית ענבים כי ההר תובע מיושביו כוחות רבים. ידעתי כי תנאי החיים והעבודה בהר קשים יותר מאשר בשפלה ובעמקים [...] אבותינו יושבי ההרים ידעו להסתגל לאקלים ולקרקע. הם ידעו לעמוד בפני הסחף הגורף את הקרקע אל השפלה. הם סיקלו את שדותיהם וכרמיהם וגידרום גדרות אבן משוכללות. על ההר יצר עמנו את תרבותו, יצירותיו הנצחיות [...] יוסיפו נא העובדים לסקל את סלעי ההרים ויחשפו את אדמתם הפורייה" (עם חקלאים עבריים בארצנו, עמ' 132-133).

**הסתכלות מקריית ענבים (1920)**  
בין המתיישבים הראשונים היתה אתיה בן אברהם, היא סיפרה על חוויותיה במקום



**קריית ענבים בשנת 1923 – צריפים ואוהלים – ארכיון קריית ענבים**  
בראשית הדרך. דבריה משקפים את מציאות אותם הימים ומדגימים את חזונו של אטינגר באזור ההר:  
"עליתי לארץ ישראל – קשיי ההתיישבות בהר – עבודה קשה ומפרכת, כשהגענו מיפו לדילב – היא קריית ענבים, רצה הגורל וקרייתנו ניצבה על אם הדרך בואך ירושלים. במשך שנים הייתה הקבוצה בודדה ומבודדת, מוקפת כפרים חלקם עוינים כשסביבה הרים שוממים וקרחים מכוסים סלעים, אבנים ואדמת טרשים. קשה הייתה דרכנו התחלנו מבראשית – לא מעט אכזבות נחלנו. וועדות באו וועדות הלכו ולא אחת מהן חרצה את גזר דינה של ההתיישבות בהר. ואף על פי כן נצמדנו להרים אלה ולא נטשנו אותם. הפרחנו את השממה והקמנו פינת חמד חבויה בין ההרים שמסביב. עברתי בסיקול ובהכשרת קרקע במטרה לנטוע מטעי גפנים ועצי פרי. עברתי ביעור ונטיעת עצי אורן על ההרים החשופים, סחבתי סלים מלאי אבנים בשמש היוקדת של

היה לפקפק אם על אדמת שאיה זו יקום ישוב עברי. האם לא שווא יהיה הסיכון להושיב כאן אנשים?" (שם)

**ישוב עברי בהר**  
למרות החששות, לא כאיש כאטינגר יזנח את הרעיון להתיישב בהר. למרות הסלעים והשטח החשוף הוא ראה את הפוטנציאל הטמון במקום.  
"אולם בי לא היו ספקות הייתי בטוח כי בחביון ההרים האלה צפונה ברכה. לא הייתי זקוק להוכחות רבות כי אדמתם אינה "סלעית" כל כך: מבין הסלעים צצו שיחים ירוקים. פה ושם נראה ענף אלון שחוח. בצבצו עלים של צמחי מספוא. כל אלה העידו כי כאן מפכים חיים, כי כאן גנוזים כוחות צמחיה רבים. צריך לעבד מקומות אלה, צריך לסקלם מאבנים לדרג את מדרוניהם... תיכנתי תוכנית מקיפה. כל שאיפתי היתה להקים ישוב עברי הררי, שיהיה למופת ודוגמה להתיישבות העתידה להתפתח בהרי יהודה והגליל" (שם, עמ' 129).

החזון על רקע הפרעות של השנים 1939-1936  
השנים 1939-1936 ידועים כשנות 'המרד הערבי הגדול' שהתאפיין באלימות ערבית בכל הארץ. היישוב סבל רב מן הפורעים הערבים וגם מנחת זרועו של המשטר האנגלי. מצב זה הביא לפעילות מגוונת של התיישבות וחשיבה כמו זו של אטינגר אותה ביטא במאמר בשם: 'למשפט הסנהדרין העולמית' שפרסם בעיתון דבר בשנת 1939 על רקע התקופה. במאמר זה הציג את השקפתו ויחסו

קריית ענבים הוא קיבוץ ראשון בהרי יהודה הקיבוץ נוסד בשנת תר"פ (1920) על ידי קבוצת עולים שהגיע מאודסה. הגופים המיישבים היו מאוד פסימיים לגבי הצלחת ההתיישבות במקום אולם העולים שעברו שלבי הכשרה בסיסים בחו"ל עמדו על דעתם וביקשו להתיישב במקום זה. תחילת הדרך היתה ליד מעין בשם דילב (כיום ליד משתלה בכניסה לאבו גוש) ולאחר פרק זמן קצר עברו קילומטר צפונה והתיישבו במקום שבו נמצא הקיבוץ כיום. הקיבוץ עבר תמורות לאורך השנים. אחד התומכים והעוזרים להתיישבות במקום היה עקיבא אטינגר.

**עקיבא אטינגר איש חזון של ההתיישבות בהר**  
עקיבא אטינגר (1872-1945) יליד ויטבסק (בבלארוס) היה אגרונום, איש חזון ומעשה הקשור בענייני חקלאות בארץ ובחו"ל בתקופת המנדט. הוא הדריך את המתיישבים הראשונים בעמק יזרעאל ובהרי ירושלים. הוא נפגש עם נציגי העולים והמתיישבים החדשים שייסדו את קריית ענבים ועטורות ותמך בהם בראשית הדרך, נגד כל המלעזים והמקטרגים על היכולת להתיישב בהר, הוא מספר את

חזונו:  
"מחשבותיי בזמן ההוא היו נתונות לכיבוש ההרים ויישובם. בעליה אל ההר וביצירת משק חקלאי הררי ראיתי תפקיד התיישבותי ראשון במעלה. לפני אלפי שנים היו ההרים מיושבים. הם היו מעוז צור לאבותינו ומדוע לא נשב בהם גם עתה? בהרים יש מקום לחקלאות אינטנסיבית, וגם לנטיעת יערות ולמרעה צאן. ביישובים בהרים יהיו לנו טיפוסים חדשים של חקלאים, יערנים ורועים. ההרים יעסיקו אלפים ורבבות ידיים עובדות בדירוג מדרוניהם ועיבודם..." (עקיבא אטינגר, עם חקלאים עבריים בארצנו, תל אביב תש"ה, עמ' 128).

זאת ליזכור, באותם השנים של ראשית המאה העשרים. היישוב היהודי היחיד בין ירושלים לשער הגיא על הציר הראשי (כביש 1 של היום) היה המושב מוצא שהיה ישוב חקלאי קטן בן כמה משפחות בודדות.

**סיור של אטינגר ומייסדי קריית ענבים**  
עם עלייתם של מייסדי קריית ענבים, אטינגר יצא עימם לשטח לבדוק את מקום ההתיישבות העתידית.

"[...] כשבואו אלי חבריה הראשונים של הקבוצה האודיסאית [שהגיעו מאודסה]... הודעתי להם כי האדמה היחידה שישנה בעין ברשות הקרן הקיימת, היא אדמה הררית – אדמת "דילב". סיפרתי להם כי האדמה עזובה ושוממה, תיארתי לפנייהם את כל הקשיים הכרוכים בהתיישבות בהרים והזהרתם מפני המכשולים הרבים. החברים הקשיבו רב קשב לדברי וענו מיד, כי הם מוכנים לעלות על אדמת דילב על אף הקשיים. הצעתי להם לצאת ולסייר את המקום" (שם).

הם יצאו לשטח עליו יבנה לימים הקיבוץ. המקום היה שומם ללא צמחיה ועם הרבה מאוד סלעים. אטינגר ממשיך לתאר את המקום כשבליבו חשש שאולי באמת אין המקום ראוי ליישוב:

"עלינו אל הגבעות של אדמת דילב ולפנינו השתרעה הסביבה השוממה והמלאה הוד כאחת. סלעים קרחים נזדקרו מכל צד. אפשר